

Kutatási zárójelentés OTKA K-112282

Kovács Nóra

„Kínai a családban”. Magyar kínai viszonyok Magyarországon az interetnikus párkapcsolatok és a magyar bérszülők kínai családokhoz fűződő viszonyának tükrében

1. A kutatást a munkatervben foglaltak alapján folytattam le, kivéve annak a kutatási asszisztens foglalkoztatására vonatkozó részét. A terepmunkát, ezen belül a kínai adatközlőkkel történő kapcsolatfelvételt és kapcsolattartást segítő kutatási asszisztens tervezett személye – előre nem látható okok miatt – két alkalommal is módosult. Az eredetileg huszonnégy hónapos futamidőre tervezett kutatás egyfelől a kutatási asszisztens személyének többszöri változásából adódó késedelem, másfelől családi okok miatt módosult harmincöt hónapra.

A „Kínai a családban”. Magyar kínai viszonyok Magyarországon az interetnikus párkapcsolatok és a magyar bérszülők kínai családokhoz fűződő viszonyának tükrében című kutatást hét nemzetközi és három hazai konferencián mutattam be. Az eredményeket eddig egy lektorált magyar nyelvű (megjelenés alatti) és két lektorált angol nyelvű folyóiratcikkben, és két rangos külföldi kiadó által publikált angol nyelvű tematikus kötet egy-egy fejezeteként adtam közre (a könyvfejezetek egyike ugyancsak megjelenés alatt). Előkészületben van két magyar nyelvű folyóiratcikk is a kutatás anyagából.

2. A kutatás két tematikai egységéhez, az interetnikus párkapcsolatokhoz, illetve a magyar gyerekvédelmi és a kínai migránsok viszonylatához tartozó adatgyűjtést és kulturális antropológiai terepmunkát két egymást követő szakaszban készítettem elő és végeztem el.

Az első terepmunka szakaszban interjúkat készítettem kínai-magyar házaspárok, együtt élő vagy együtt járó, valamint szétvált és elvált párok tagjaival, és velük kapcsolatban álló magyar és kínai személyekkel. A hagyományos terepmunka mellett virtuális terepmunka segítségével is gyűjtöttem számítógép által közvetített szöveges és vizuális információt ezekről a kapcsolatokról. Összegeztem és feldogoztam a vegyes házasságokra irányuló terepmunka és az interjúk adatait és elvégeztem az adatok elemzését.

A szakirodalom utalt arra, hogy a magyarországi kínaiak körében nem volt jellemző stratégia, hogy magyar párt válasszanak, ugyanakkor az endogámia explicit normáját sem tapasztalták náluk. Korábbi kutatások eredményei jelezték a magyar társadalom a kínaiakkal kapcsolatos negatív attitűdjeit, amelyek kihatással lehettek a vegyes kapcsolatok létrejöttére. Vizsgálatom empirikus adatokkal támasztotta alá ezeket az attitűdöket, az óvodai és iskolai kedvezőtlen megkülönböztetéstől a szóbeli sértéseken vagy verbális agresszióig át a ritkábban előforduló fizikai támadásokig. Kutatásom anyagai alapján a közterületen előforduló szóbeli támadások leginkább a vegyes házasságból származó gyerekek és fiatalok, vagy olyan magyar nők ellen irányultak, akik kínainak látszó gyerekekkel vagy kínai férfival együtt közlekedtek. Több, vegyes házasságban élő szülő számolt be a gyermekeikért negatív élményekről.

Egyik központi célkitűzése volt a kutatásnak, hogy felmérje, vajon a kínai-magyar párkapcsolatok rendelkeznek-e olyan közös tulajdonságokkal, amelyek alapján kapcsolati kategóriákat, illetve egy kínai-magyar párkapcsolati tipológiát lehetne felállítani. Bár az egyes esetek számos vonatkozásban mutattak különbségeket, a kutatás látóterébe került negyven vegyes párból álló nem reprezentatív minta két eltérő kapcsolati típust körvonalazott. Az egyik a ‘diákszerlem’ címkével jelölt kapcsolatok csoportja, amelyekben a feleket alapvetően hasonló iskolázottsági háttér jellemezte, és ahol a kapcsolat kialakulásának közege jellemzően valamilyen oktatási intézmény volt. E csoporton belül megjelent egy olyan alcsoport, ahol a párok tagjai nagyon magasan képezett, a nemzetközi munkaerőpiacon magas értékkel rendelkező, nemzetközileg mobilis személyek voltak. A

másik kategória a 'tipikus kínai migráns' kapcsolata. Ezekben a párok tagjai közt nagyobb társadalmi távolság és nemritkán nagyobb iskolázottságbeli különbség is volt megfigyelhető. Az első típusba tartozó kapcsolatok többnyire sikereesebbek és időben állandóbbak voltak, míg a második típus kapcsolatai kevésbé bizonyultak tartósaknak.

Kutatásomban megvizsgáltam és megkíséreltem megérteni a magyarországi kínai-magyar párkapcsolatok mindennapjainak valóságát és feltárni azt, a felek szocializációjának, szociokulturális háttérének különbségei miként befolyásolják e kapcsolatok belső dinamikáját. A vizsgálat során sikerült beazonosítani néhány olyan kulturális tényezőt, amelyek befolyásolták a kutatás látóterébe került kínai-magyar párkapcsolatok működését, stabilitását. A vegyes párkapcsolatok magyar tagjainak kínai nyelvi kompetenciái, illetve a kínai kultúra ismerete és megértése növelte a kölcsönösen kielégítő kapcsolat létrejöttének kilátásait. A kutatás látóterébe került kapcsolatok közül azok bizonyultak tartósabbnak, amelyekben a kínai fél nő volt. A terepkutatás megerősítette a szakirodalom azon megállapítását, hogy a családi kapcsolatok gyors változásai ellenére a kínai családi kultúra nagyon jellegzetes és viszonylag erős befolyással van a párkapcsolatokra. A 'házasság' és a 'család' kulturálisan beágyazott fogalmainak jelentésbeli különbségei, ezekkel összefüggésben a kínai szülőtiszteletnek való megfelelés kívánalma a kapcsolatok alakulását, dinamikáját befolyásoló tényezőknek bizonyultak. A kutatás egyik kiemelt fókuszja volt a transznacionalizmus, az egyidejű többfelé tartozás mindennapi gyakorlata, amely a Magyarországon működő kínai vállalkozók életének egyik meghatározó aspektusa. A terepmunka során beazonosított 'tipikus kínai migráns' férfiak magyar társai és közös gyermekeik körében a transznacionalitásnak különösen alacsony mértéke volt megfigyelhető. A vegyes párok, családok transznacionális gyakorlatai mértéke összefüggést mutatott a párok tagjai által alkalmazott saját magukra vonatkozó, illetve szülői nyelvi stratégiáival is.

3. A „Kínai a családban” című kutatás második tematikus része egy migrációhoz kapcsolódó gondoskodási forma működésére valamint a benne résztvevők tapasztalataira irányult, és a bensőséges kínai-magyar interetnikus kapcsolatoknak azokat a hármas viszonylaton alapuló tapasztalatait vizsgálta, amelyek a migráns családok első generációs tagjai, második generációs gyermekeik, és a gyermekek ideiglenes magyar befogadó családjai között jöttek létre. A terepmunka első szakaszában a hólabda módszer segítségével kutattam fel egyéneket, családokat, akik rendszeres anyagi ellentételezés fejében hosszabb időre vállalták kínai gyerek vagy gyerekek folyamatos felügyeletét. E személyekkel – több esetben a kínai gyerekek jelenléte mellett – részben strukturált interjúkat készítettem. Megfigyeléseket végeztem olyan második generációs kínai gyerekek körében, akik az óvodás, általános iskolás korosztályhoz tartoztak. Az adatgyűjtés során találkoztam és beszélgettem idevágó tapasztalatokkal rendelkező fiatal kínai felnőttekkel. Interjú készítettem olyan iskolák igazgatóival, pedagógusaival, amelyekben a diákságon belül magyarországi viszonylatban magas a kínai tanulók aránya, illetve beszélgettem néhány olyan gyermekorvossal, akik páciéntúrájához kínai gyerekek is tartoztak. A kutatási asszisztens a vizsgálat utolsó szakaszában kínai szülők gyerekneveléssel kapcsolatos nézeteinek megismeréséhez nyújtott segítséget. Közreműködésével megkérdeztünk olyan kínai szülőket, akik gyermeküket magyar felnőttek otthonában helyezték el, valamint olyanokat is, akik nem ezt a gondoskodási formát választották.

A vizsgált gyermekgondozási gyakorlat, azaz hogy kínai migráns gyerekek hosszabb időszakokon keresztül magyar személyek otthonában éltek Magyarországon, miközben szüleik is Magyarországon éltek és dolgoztak, közvetlenül az itteni kínai diaszpóra létrejöttét követően alakult ki az 1990-es évek elején. Míg Magyarországon a helyi kínai vállalkozók közt ez a gyakorlat általánosnak volt mondható, a gyereknevelés ilyen kiszervezése nem tűnt jellemzőnek például a nyugat-európai kínai diaszpóra népességek körében, és Kínában sem.

A terepmunkán és interjúkon alapuló kutatás felvázolta a gondoskodási formában résztvevő magyar személyek és kínai migránsok csoportjainak szocio-kulturális és gazdasági mintázatait. A magyar résztvevők negyvenes, ötvenes és hatvanas éveikben járó alsó-középosztálybeli és középosztálybeli nők voltak, akik közül többen családtagjaik is segítettek ebben a munkában. A kutatás során elért gyermekfelvigyázók egy egymást részben ismerő tagokból álló csoportja bölcsődei szakemberekből, óvópedagógusokból és védőnőkből állt, többségük azonban saját gyermekeik felnevelésén túl nem rendelkezett idevágó munkatapasztalattal. Mindannyian Budapesten vagy vonzáskörzetében éltek; munkaerő-piaci helyzetük koruk miatt és versenyképes végzettség hiányában gyenge volt. Többen válást vagy munkahelyük elvesztését követően vállalkoztak kínai gyerekek tartós otthoni felügyeletére. A kutatás közvetlen látóterébe került harmincnycs kínai gyerek szülei egy eset kivételével mindannyian migráns vállalkozók voltak. Az utóbbi években érkezett párok többsége Délkelet-Kínából családi láncmigráció keretében érkezett Magyarországra. A vizsgált gyermekgondozási gyakorlatok létrejöttében és megértésében fontos, hogy Kínából női migránsok is magas arányban érkeztek Magyarországra és közülük sokan önállóan vállalkoztak. Hogy a kínai szülők gyermekük felügyeletének milyen formáját választották Magyarországon, az összefüggést mutatott a szülők iskolázottságának mértékével, illetve munkavégzésének jellegével. Minél magasabb iskolai végzettségről számolt be a szülő, annál kevésbé volt valószínű, hogy ne saját háztartásában gondoskodjon a gyermekéről. A kutatás során ellenőrzés céljából megkérdezett, alkalmazottként dolgozó kínai szülők közül senki nem számolt be arról, hogy ezt a gyerekelügyeleti formát választotta volna. A magyar személyeknél élő kínai gyerekek kora a néhány hetes kortól a kamaszkorig terjedt az ott-tartózkodás időszakában, és néhány hónaptól négy évig terjedő időt töltöttek a gyerekek magyar felvigyázók otthonában. A magyar pótszülők és a kínai gyerekek egyaránt erős érzelmi kötődésről kialakulásáról számoltak be. A róluk gondoskodó magyar felnőttek otthonában a kínai gyerekek nemcsak a magyar nyelvet sajátították el, hanem egy egész kulturális kód- és viselkedési rendszert, amely szerepet játszott a szakirodalom által is leírt kívül sárga belül fehér „banán identitás” felépüléséhez. A gyerekekkel kapcsolatos együttműködés a magyar felnőttek és a kínai szülők közt egy informális szóbeli megállapodást követően jött létre. Ez a globális migrációval összefüggésben létrejött gyermekgondozási forma belső hatalmi erőviszonyait tekintve jelentősen eltért azoktól a kapcsolatoktól, amelyekben harmadik világbeli migráns nők saját otthonuktól távol gondoskodnak nyugati, középosztálybeli családok gyermekeiről. A vizsgálat tapasztalatai nyomán az anyagilag sikeres transznacionális kínai vállalkozó családok valamint a kínai családok gyerekeiről a saját otthonukban gondoskodó középosztálybeli magyar nők közti hatalmi viszonylat az előbbi említett relációknál lényegesen kiegyensúlyozottabb képet mutat.

4. A transznacionális kínai migráns népesség és a magyar társadalom tagjai közti bensőséges kapcsolatok belső dinamikáját befolyásoló szociokulturális tényezőknek értelmező antropológiai megközelítése több módszertani kihívással szembesített; ezeket egy önálló folyóiratcikkekben tekintetem át és elemeztem. Itt két problémakört emelnék ki. Egyfelől a terepkutatás folyamatosan szembesített azzal, hogy házasság és a család elgondolásai, a gyermeknevelési elképzelések, vagy a „jó gyerekkor” képzete nem univerzális érvényűek; társadalmi normákkal és értékekkel telített fogalmak, amelyek erős szálakkal kötődnek az egyes személyek társadalmi és kulturális háttéréhez. Másfelől, kutatásomat alapvetően befolyásolták a kutatott népességek kulturálisan kondicionált kommunikációs stratégiái. A gyűjtött anyag megerősítette az arra vonatkozó szakirodalmi utalásokat, hogy a kínai társadalomban nagyon fontos, hogy az egyén a társadalmi elvárásoknak megfelelő képet jelenítsen meg saját magáról és társadalmi kapcsolatairól. Bizonyos vonatkozásban terepmunkám áldozatul esett azoknak a társadalomlélektani imperatívuszoknak, amelyeknek

engedelmeskedve több beszélgetőtársam elrejtette az érzékenynek vélt személyes adatokat, illetve társadalmi és bensőséges kapcsolatainak egy ideálisnak tartott képét vetítette elém.

5. A terepmunka és a kutatás eredményeinek bemutatása kapcsán számomra a kutatásetikai minimum-elvet az jelentette, hogy az semmiképpen ne okozzon kárt, vagy ne jelentsen kockázatot a vizsgálatot személyes adataikkal segítő személyek számára. Ha arról gondolkodunk, hogy a terepmunka és a vizsgálati eredmények miként jobbíthatják a vizsgált népesség életét, a Magyarországon élő kínaiak és a helyi társadalom bensőséges viszonylatainak kutatásával kapcsolatban három terület merült fel. Ha valaki a kutatásból készült tanulmányoknak nem csak az absztraktjait olvassa el, ez lehetőséget teremt számára arra, hogy a kínaiakkal kapcsolatos etnikus sztereotípiák mögé tekintve, etnográfiai kontextusba ágyazva lássa e személyek értékválasztásait, döntéseit, cselekedeteinek mozgatórugóit. A második terület olyan, többnyire interjúszituációkhoz kapcsolódik, amikor zátonyra futott házasságok tagjaival beszélgettünk, és az volt a benyomásom, hogy az okok és magyarázatok közös firtatása, számbavétele, elemzése segít a negatív tapasztalatok feldolgozásban. Végül, a kutatás eredményei, kiváltképp a jellemzően kulturálisan kondicionált konfliktusforrások artikulálása hasznosítható lehetne kínai-magyar párok számára nyújtandó vegyesházassági tanácsadási tananyag kiindulópontjaként.